

Рјуносакe Акутагава

МАРАМИЦА

У спомен на професора Казу Танаку (1935–2007), врсног познаваоца српске културе и преводиоца српске књижевности на јапански језик, који ми је открио лепоту ове нешто ређе превођене Акутагавине приповетке, објављене 1916. године.

Снежана Јанковић

Кинзо Хасегава, професор на Правном факултету Царског универзитета у Токију, седео је на својој веранди, у фотељи од ратана, и читао Стриндбергову *Драматургију*.

Ужа научна област професора Хасежаве била је колонијална политика. Стога ће читаоца можда збунити то што професор чита *Драматургију*. Међутим, професор Хасегава био је веома уважаван не само као научник, него и као педагог, и уобичавао је да у слободно време прелистава и ону литературу која није била тесно везана за његова научна истраживања, а тицала се размишљања или осећања данашње младежи. Недавно је тако прочитао и *De profundis* и *Намере* Оскара Вајлда, само зато што су та дела била омиљена међу ученицима једне средње школе у којој је, поред свог главног посла, обављао дужност директора. Не треба се, дакле, посебно чудити што је један такав научник управо читао дело о модерној европској драми и глумцима. Професор је био подстакнут и тиме што су неки његови студенти писали есеје о Ибзену, Стриндбергу или Метерлинку, и што је међу њима било и оних веома амбициозних који су желели да крену стопама модерних драматурга и да читав свој живот посвете писању позоришних комада.

Кад год би прочитао неко изванредно поглавље, професор би спустио књигу у жутом платненом повезу на крило и одсутно бацио поглед ка гифу лампиону¹ који је био окачен на веранди. Упоредо са тим покретом, мисли би му, неким чудним путањама, одлутале од Стриндберга. Уместо о Стриндбергу, мислио би о својој супрузи, са којом је ишао да купи тај лампион. Њоме се оженио у Америци, док је тамо студирао и она је, као што можемо претпоставити, била Американка. Но, веома је волела Јапан и Јапанце, ништа мање него професор. Обожавала је фино израђене јапанске уметничке предмете и рукотворине. Отуда гифу лампион на њиховој веранди треба узети више као израз њене љубави према свим тим стварима, него као огледало укуса њеног супруга.

Сваки пут када би одложио књигу, професорове мисли би скренуле ка његовој супрузи и гифу лампиону, али и ка јапанској цивилизацији коју тај лампион симболизује. Професор Хасегава је био чврстог уверења да јапанска цивилизација у последњих пола века доживљава процват на материјалном плану, али да истовремено на плану духовног није постигла готово никакав помак вредан помена. Чак је у извесном смислу и назадовала. Шта би стога ваљало предузети како би се стало на пут њеној даљој деградацији, а што је неодложна дужност савременог мислиоца? Професор је дошао до закључка да је најбоље ослонити се на јединствени јапански кодекс – бушидо². Бушидо, то није само уско етичко питање једне острвске нације. Напротив, у њему има нечег готово подударног са хришћанским духом Америке и европских земаља. Оживети бушидо кроз савремену јапанску мисао значило би удахнути нови живот јапанској духовној цивилизацији, али и допринети бољем међусобном разумевању између јапанског народа и народа Европе и Америке. Тако би се, можда, учврстио и међународни мир. Професор се већ извесно време заносио размишљањима о томе да буде мост између Истока и Запада. Није му се чинило ништа неприродно у томе што његова супруга и гифу лампион, и јапанска цивилизација коју тај лампион симболизује, израњају у његовој свести у једној особитој хармонији.

Но, удубљујући се изнова у оваква размишљања, професор је постепено увиђао како му неретко, чак и док чита, мисли одлутају од Стриндберга. Одмахнуо би главом резигнирано и изнова би се усредредио на ситно куцани текст. Управо је стигао до дела који је гласио: „Када глумац открије добар начин за изражавање најобичније емоције и њиме постигне успех, он може показивати склоност ка прибегавању овом средству – с једне стране зато што је лако, а са друге зато

¹ Чувена врста веома софистицираног лампиона од папира, који се традиционално израђује у граду Гифу (прим.прев.)

² Етички кодекс који су примењивали самураји и чији су главни постулати изванредна самоконтрола, част, поштење, храброст, поштовање, оданост.

што доноси успех – не обазирући се на оправданост ситуације. То бисмо могли назвати – манир”.

Иначе, професор Хасегава према уметности, а према позоришту тек, није имао неког афинитета. Чак је и јапанске позоришне комаде гледао свега неколико пута у животу. Десило се једном да се у новели неког његовог студента појављивало име Баико. Професор, који се поносио својом енциклопедијском ерудицијом, није имао никакву идеју шта ово име представља. Зато је у једној погодној прилици позвао студента и питао га:

„Реци ми, молим те, шта је Баико?”

„Баико? То је глумац у Царском театру на Маруноућију, сада игра лик Мисао у комаду Таикоки, у десетом чину” – одговори му учтиво студент, обучен у хакаму³ од грубог платна.

Као што видимо, професор није имао ама баш никакав лични однос према разним видовима сценске уметности о којима је Стриндберг тако бритко писао. Све је то могло да побуди у њему интересовање тек делимично и само уколико га је подсећало на нешто што је већ видео у театру током својих студија на Западу. Није било неке разлике, слободно можемо рећи, између њега и наставника енглеског језика у некој средњој школи, који чита дела Бернарда Шоа само како би нашао што више идиома. Но, свеједно, интересовање је, макар било и површно, ипак интересовање.

Гифу лампион на веранди још није био упаљен. Професор Кинзо Хасегава седео је заваљен у својој фотељи од ратана и читао Стриндбергову *Драматургију*. И овај шкрти опис је, верујемо, више него довољан читаоцу да лако замисли једно лењо поподне с почетка лета. Морамо, међутим, да нагласимо да професора ни у ком случају није морила досада. Ако би неко тако протумачио наше речи, било би то њихово злонамерно, цинично извртање. Сада, пак, професор је био приморан да се одвоји од Стриндберга. Служавка је најавила госта и тиме прекинула његово невино уживање. Свет једноставно није престајао да замара професора својим пословима, ма колико дан био дуг.

Одложивши књигу, професор Хасегава је бацио поглед на малу посетницу коју му је служавка управо унела. На папиру боје слоноваче ситним словима је писало „Ацуко Нишијама”. Колико зна, особу под тим именом никада није срео. Па ипак, професор устаде са фотеље и, будући да је имао бројна познанства, стаде за сваки случај у себи да пребира по замишљеном именику својих познаника. У његовом сећању, међутим, није искрсавао никакав лик који би повезао са тим именом. Заденувши посетницу између страница да обележи докле је стигао са читањем, професор спусти књигу на фотељу и, нервозно по-

³ Широке панталоне у јапанској традиционалној мушкој ношњи.

правивши предњу страну свог кимона од сирове свиле, баца још један брз поглед ка гифу лампиону испред свог лица. Вероватно сви ми у оваквим ситуацијама слично реагујемо – нестрпљивији је домаћин који зна да га чека неки гост, него сам гост који очекује да буде примљен. Сувишно је напомињати како би се професор исто овако унервозио и да је у посету дошао неко други, а не ова непозната жена, будући да је одувек држао до пристојности и реда.

Коначно, оценивши када је прави моменат, професор Хасегава отвори врата гостинске собе. Жена у својим четрдесетим, која је седела на столици, хитро устаде, готово у истом часу када је он закорачио у собу и пустио браву. Њена елеганција превазилазила је професорову моћ просуђивања у тим стварима. Носила је изузетно отмен кимон челично плаве боје, а испод огртача од црне газе, благо размакнутог на грудима, извиривала је ромбоидна копча од жада, причвршћена на појасу. Коса јој је била подигнута и зачешљана у фризуру какву носе удате жене, то је професор одмах приметио, иако обично не запажа такве тривијалности. Имала је овално лице и тен боје ћилибара, врло својствене Јапанкама, и одавала је утисак интелигентне и мајчински брижне особе. После тог једног погледа на гошћу, професору се учини да је њено лице већ негде видео.

„Ја сам Хасегава” – рече професор, љубазно се наклонивши. Мисли је, ако су се икада раније срели, она ће то већ поменути.

„Ја сам мајка Кенићири Нишијаме” – рече она звонким гласом и учтиво узврати наклон.

Професор Хасегава се сећао Кенићири Нишијаме. Био је то један од студената који је писао есеје о Ибзену и Стриндбергу. Студирао је немачко право, али је по упису на факултет често долазио код професора Хасежаве да расправљају о разноврсним филозофским питањима. Пролетос је због запаљења трбушне марамице лежао у универзитетској болници, па га је и професор Хасегава једном-двапут обишао. Није случајност што му се учинило да је лице ове жене већ негде видео. Онај живахни момак густих обрва и ова жена запањујуће су личили једно на друго – као диња дињи, како би рекла једна јапанска изрека.

„А, тако, Ви сте Нишијамина мајка...”

Климајући главом као за себе, професор је руком показао на столицу са друге стране сточића.

„Изволите, седите”.

Жена се најпре извинила због ненајављене посете, па је, наклонивши се учтиво, села на понуђену столицу. Затим је из рукава извукла нешто бело... марамицу? Видевши то, професор јој одмах понуди округлу корејску лепезу са стола и седе на столицу преко пута ње.

„Имате веома лепу кућу” – рече она, осврнувши се помало умиљено по соби.

„Па, јесте пространа, али не водимо много рачуна о њој”.

Навикнут на овакве изразе куртоазије, професор постави пред гошћу ледени чај који је служавка унела и без околишања наметну тему саговорници.

„Како је млади Нишијама? Да ли се добро осећа?”

„Па...”

Положивши смерно руке у крило једну преко друге, жена је накратко застала, да би потом тихо проговорила. Говорила је смирено и без застајкивања.

„Данас сам, у ствари, дошла због свог сина... За њега више ништа није могло да се учини. Док је био жив, Ви сте му толико помагали...”

Професору се учинило да гошћа још не узима чај јер се устручава да се послужи, па је таман приносио устима своју шољу сматрајући да је боље да је подстакне сопственим примером, него наваљивањем. Међутим, још му шоља није дотакла ни меке бркове, кад му њене речи запараше слух као гром из ведрa неба. Да ли да отпије чај или не – професор на тренутак беше разапет између ове две мисли, потпуно неповезане са младићевом смрћу. Разуме се, није могао ни само тек тако да спусти шољу коју је већ био подигао. Зато одлучно отпи половину чаја и, намрштивши се, промуклим гласом изговори:

„Зар је то могуће...”

„Често Вас је спомињао док је лежао у болници, па сам хтела да Вас о томе обавестим и да Вам се на свему захвалим, мада сам свесна колико сте заузети...”

„Заиста нема на чему”.

Професор спусти шољу и, дохвативши уместо ње лепезу угланцану плавим воском, збуњено настави:

„Тако значи, ништа се није дало учинити... А његово време тек је долазило... Нисам одавно ишао да га посетим и био сам убеђен да му се стање највећим делом поправило. Пре колико времена је преминуо?”

„Јуче је било тачно недељу дана.”

„У болници, претпостављам?”

„Тако је.”

„Потпуно сам затечен.”

„У сваком случају, учинили смо за њега све што је било у нашој моћи и не преостаје нам ништа друго него да се помиримо да га више нема. Али, кад размишљам о времену које је провео са нама и колико смо још могли бити заједно, савлада ме неизрецива туга.”

Док је разговор текао у овом маниру, професорову пажњу закупи једно необично запажање. Наиме, држање ове жене, њено понашање, ничим није одавало утисак да говори о смрти сопственог сина. У њеним очима није било суза. Глас јој је био потпуно раван. Штавише, у

углу њених усана чак је лебдео и осмејак. Несумњиво би свако ко не би чуо шта изговара, само на основу њеног изгледа закључио да говори о свакодневним кућним пословима. Професора је ово веома зачуђило.

Беше то давно, још за време професорових студија у Берлину. Упокојио се цар Вилхелм Први, отац садашњег цара. Професора Хасегаву је ова објава затекла у кафетерији у коју је волео да одлази и није је доживео ништа другачије него било коју другу сасвим обичну вест. Вратио се у свој пансион по обичају весео, са штапом под пазухом, али чим је отворио врата пансиона, о врат му се обиснуло двоје деце из те куће, бризнувши у плач. Једно је била девојчица од непуних дванаест година, носила је браон јакну, а друго дечак од девет година, у кратким тегет панталонама. Професор Хасегава је волео децу и ништа није разумео, па их је миловао по светлој косици покушавајући да их утеши и понављао: „Шта се догодило? Шта се догодило?” Али, деца нису престајала да плачу. А онда шмркћући рекоше: „Јавили су да је умро деда-цар!”

За професора Хасегаву, спознаја да је смрт суверена једне државе у овој мери растуживала чак и децу, била је крајње необична. Наводила га је на размишљања, и то не само о односу двора и народа. Снажни изливи осећања Западњака ускомешали су и овога пута осећања професора Хасегаве, Јапанца, следбеника бушидо кодекса, као што су га и безброј пута до тада збуњивали, од самог доласка на Запад. Не може ни дан-данас, све и да хоће, да заборави онај осећај уједно и сумње и саосећања, који је тада искусио. И сада га је, ево, оном истоветном силином запањила ова жена, само тиме што ни сузу није пустила.

Но, убрзо после овог открића, уследило је још једно. Разговор се кретао између успомена на преминулог младића и тренутака из његовог свакодневног живота и у моменту када се опет враћао сећањима на њега, лепеза из професорових руку случајно склизну и паде на под украшен мозаиком. Разуме се, разговор није био такве природе да се на час не би могао прекинути. Професор се тако наже напред и пружи руку да дохвати лепезу, сагнут ка поду. Лежала је испод сточића, поред белих таби⁴ чарапа које су извиривале из папуча његове гошће.

У том моменту професоров поглед се заустави на њеном крилу, на рукама у којима је држала марамицу. Ово, разуме се, само за себе не би представљало никакво откриће, да професор у том истом тренутку није запазио како јој руке страховито дрхте. И како је, вероватно од силног упињања да потисне бол, толико снажно стискала марамицу шакама које су се необуздано тресле, да ју је безмало покидала. Те, на крају, како је извезени руб до крајности згужване свилене марамице лелујао између њених нежних прстију, као на поветарцу. Она је, од самог почетка, са осмехом на лицу, читавим својим бићем плакала.

⁴Кратке чарапе са издвојеним простором за палац, које се носе уз кимоно (прим.прев.)

Када је дохватио лепезу и подигао главу, на професоровом лицу се указао израз какав до тада није имао. Био је то надасве сложен израз страхопоштовања због призора који је угледао а није смео, и некаквог задовољства које је потицало од свести о томе, театралан и пренаглашен.

„У потпуности схватам Ваш бол, иако ја сам немам деце” – изусти професор тихо, гласом пуним саосећања, помало неприродно накривши главу као да му нешто заслепљује вид.

„Хвала Вам. Шта год сада да кажемо, узалуд је, њега више ништа не може да врати...”

Погнула је главу. На њеном ведром лицу, као и до тада, блистао је осмех.

Прошла су од тада два сата. Професор Хасегава се избећао у кади, вечерао, засладио се трешњама и поново се удобно сместио у своју фотељу од ратана на веранди.

Бледа светлост још увек је плутала по површини дугог летњег сутона и на пространој веранди са раскриљеним стакленим вратима није било ни наговештаја мрака. Пребацивши леву ногу преко десне, заваљен у наслону фотеље, професор се при тој пригушеној светлости одсутно загледао у црвену кићанку на гифу лампиону. У руци је држао ону Стриндбергову књигу, али је није ни погледао. Сасвим разумљиво. Његове мисли биле су у потпуности заокупљене задивљујућим држањем Ацуко Нишијаме.

Професор је за време вечере препричао супрузи читав овај догађај. Исхвалио га је као прекрасан пример бушидо кодекса једне Јапанке. А она, слушајући га, није крила своје саосећање, јер је заиста волела Јапан и његов народ. Професор је био задовољан што је у њој пронашао тако преданог слушаоца. Његова супруга, његова малопређашња гошћа и гифу лампион – у професоровој свести израњала су сада ова три знамења, напосто срасла у некакав логични смисао.

Не знамо колико дуго је професор био задубљен у те пријатне мисли, али га изненада прену сећање да му је један часопис наручио да напише чланак. Тај часопис је тражио од истакнутих личности из различитих области да за рубрику „Намењено данашњој младежи” напишу своја уопштена размишљања о етици. Искористиће данашњи догађај и одмах ће им послати своје утиске, помисли професор, почевши се овлаш руком по глави.

Како му је у тој руци била књига, сети се да је није ни погледао и сада је отвори на месту где је заденуо посетницу. Тада баш уђе служав-

ка и упали гифу лампион изнад његове главе, тако да је већ лакше могао да разазна ситна слова. Без особите жеље за читањем, професор незаинтересовано спусти поглед на текст. Стриндберг је писао:

„У мојој младости се говорило о марамици извесне госпође Хајберг, која је вероватно потицала из Париза. Док се осмехивала, госпођа Хајберг је кидала марамицу на два дела – дакле, двострука представа. Данас то зовемо смишљеним ефектом...”

Професор спусти књигу у крило. Међу њеним отвореним страницама још увек је лежала посетница са именом Ацуко Нишијаме. Али, у срцу професора Хасегаве више није било те жене. Није било ни његове супруге, ни јапанске цивилизације. Било је нечег неухватљивог, што је претило да разбије блажену хармонију овог тројства. Позоришни ефекат о коме је Стриндберг с презиrom писао, није, разуме се, имао ничег заједничког са стварним етичким принципима. Али из онога што је професор Хасегава управо прочитао провејавало је нешто што је нарушавало спокој који га је испунио после опуштања у кади. Бушидо и његови манири...

Професор снажђено одмахну главом два-три пута, а потом, седећи непомично, подиже поглед и нетремице се загледа у млечну светлост гифу лампиона, на коме је била насликана јесења трава.

РЈУНОСУКЕ АКУТАГАВА (Ryūnosuke Akutagawa, 1892–1927) је један од највећих јапанских писаца свих времена. Сматра се родоначелником модерне јапанске приповетке. Међу његовим најпознатијим приповеткама су „Рашомон” и „У шипражју”, према којима је редитељ Акира Куросава снимео чувени филм „Рашомон”, затим „Паукова нит”, „Нос”, „Мандаринке” и бројне друге. Најзначајнија књижевна награда у Јапану носи име овог писца, који је окончао живот самоубиством, са свега 35 година.

Духовни идентитет јединке и нације честа је тема у Акутагавиним делима, насталим у време када је Јапан, отворивши се према свету после двовековне изолације, настојао да прими тековине Запада у области уређења државе, у науци и култури.

Марамица, мотив ове приповетке, није била део јапанске традиције и симболизује дубоке промене и дилеме које ће сусрет са западном цивилизацијом и ново доба наметнути јапанском друштву. Упоредо са марамицом, кроз приповетку се провлачи мотив папирног лампиона као традиционалног предмета, који баца светло на духовност, поглед на свет, културно и идентитетско наслеђе Јапана.

С јапанског превела и белешку о аутору сачинила СНЕЖАНА ЈАНКОВИЋ